

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 631.162

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

FINANCIAL POTENTIAL OF AGRARIAN ENTERPRISES DEVELOPMENT

Вдовенко І.С.

аспірант,

ННЦ «Інститут аграрної економіки» (м. Київ)

Стаття присвячена теоретичному осмисленню поняття «фінансовий потенціал підприємства», особливостям підходів до його трактування різними дослідниками, виявленню зв'язків з іншими фінансовими категоріями. Встановлено, що фінансовий потенціал включає в себе не лише фінансові ресурси, а й здатність підприємства до ефективного і раціонального їх використання, а також наявні і потенційні можливості нарощення їхнього обсягу з метою досягнення стратегічних цілей підприємства шляхом прийняття ефективних управлінських рішень у сфері фінансів.

У статті обґрунтовано роль фінансового потенціалу у процесі здійснення виробничо-фінансової діяльності підприємств із специфічними галузевими особливостями та визначено фактори внутрішнього і зовнішнього середовища впливу на формування фінансового потенціалу аграрних підприємств. Зроблено висновки щодо необхідності створення сприятливого зовнішнього середовища як основи ефективного механізму управління фінансовим потенціалом та забезпечення конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, економічного розвитку підприємств аграрного сектору і зростання ролі держави в цьому процесі.

Ключові слова: фінансовий потенціал, фінансові ресурси, управління фінансовим потенціалом, ефективність діяльності, конкурентоспроможність, результативність, інвестиційна привабливість, фінансова стійкість.

Статья посвящена теоретическому осмыслению понятия «финансовый потенциал предприятия», особенностям подходов к его трактовке разными исследователями, выявлению связей с другими финансовыми категориями. Установлено, что финансовый потенциал включает в себя не только финансовые ресурсы, но и способность предприятия к эффективному и рациональному их использованию, а также имеющиеся и потенциальные возможности наращивания их объема с целью достижения стратегических целей предприятия путем принятия эффективных управленческих решений в сфере финансов.

В статье обоснована роль финансового потенциала в процессе осуществления производственно-финансовой деятельности предприятий со специфическими отраслевыми особенностями и определены факторы внутренней и внешней среды влияния на формирование финансового потенциала аграрных предприятий. Сделаны выводы о необходимости создания благоприятной внешней среды как основы эффективного механизма управления финансовым потенциалом и обеспечения конкурентоспособности, инвестиционной привлекательности, экономического развития предприятий аграрного сектора и роста роли государства в этом процессе.

Ключевые слова: финансовый потенциал, финансовые ресурсы, управление финансовым потенциалом, эффективность деятельности, конкурентоспособность, результативность, инвестиционная привлекательность, финансовая устойчивость.

The article deals with the theoretical approaches to the essence of the concept of "financial potential of the enterprise" and defines its functions; and factors of internal and external influence on the formation of financial potential of agrarian enterprises. It is established that financial potential is a broader concept and includes not only financial resources but also the ability of an enterprise to efficiently and rationally use them, as well as existing and potential opportunities to increase their volume in order to achieve strategic goals by adopting effective managerial decisions in the field finance.

In the article the role of financial capacity in the process of production and financial activity of the specific features of the industry and the factors internal and external environment influence the formation of the financial potential of agricultural enterprises. Conclusions on the need to create a favorable external environment as the foundation of an effective mechanism for the financial potential and competitiveness, investment attractiveness and economic development of the enterprises of the agricultural sector and increase the state's role in this process.

Key words: financial potential, financial resources, financial potential management, efficiency, competitiveness, efficiency, investment attractiveness, financial stability.

В умовах економічної нестабільності ринкового середовища фінансовий потенціал та можливості його нарощення визначають ефективність діяльності підприємства та сталого його розвитку, використовуються для фінансування виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання, є базовою характеристикою економіки підприємства, від якого залежить прийняття зважених управлінських рішень у сфері фінансів.

Фінансовий потенціал розглядають як «домінантний чинник впливу на забезпечення конкурентоспроможності підприємства та його економічний розвиток», від рівня якого «залежать обсяги власних фінансових ресурсів, можливості й умови доступу до зовнішніх джерел їх формування, фінансова стійкість та адаптивність підприємства» [1, с. 44]; як «важіль, що формує механізм динамічної трансформації ресурсів у результаті діяльності підприємства [2, с. 282]; як «критерій, який визначає здатність підприємства до пристосування за змін економічної кон'юнктури, адже саме він відіграє вагомую роль у спроможності підприємства генерувати необхідний обсяг позитивних грошових потоків, бути інвестиційно привабливим, ліквідним та фінансово надійним» [3, с. 78]; інші дослідники стверджують, що «фінансовий потенціал сприяє визначенню результативності використання фінансових активів, досягненню індикативних, планових та прогнозних показників, у тому числі ліквідності, стійкості, прибутковості, платоспроможності» [4, с. 50], а «достатній рівень фінансового потенціалу, а також його ефективне використання визначають стабільний, стійкий, ліквідний та платоспроможний стан підприємства» [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та специфіка фінансового потенціалу підприємств відображена у працях Г.В. Корнійчук [1], Р.О. Толпежнікова [2], А.Є. Громової [3], О.С. Хринюк [5], О.В. Белінської [6] та інших. Однак залишаються дискусійними і недостатньо вивченими проблеми ефективного управління фінансовим потенціалом підприємств аграрного сектору економіки.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності фінансового потенціалу підприємства, його складників та визначення факторів впливу на формування фінансового потенціалу аграрних підприємств.

Категорія «фінансовий потенціал» тісно пов'язана не лише з поняттями «фінансові ресурси» та «фінансові активи», але й з іншими фінансовими термінами: «фінансова спроможність», «фінансовий стан», «фінансова стійкість», «фінансові резерви», що відображається в різних підходах до його трактування дослідниками.

Найбільш щільний зв'язок простежується між фінансовим потенціалом і фінансовими ресурсами у більшості трактувань сутності цього поняття.

Фінансовий потенціал є важливим складником загального потенціалу підприємства,

адже, саме цей його складник відображає стан та обсяг як власних (наявних), так і позичених (залучених) фінансових ресурсів, які необхідні для його нормального безперебійного функціонування, а також для формування конкурентних стратегій розвитку своєї діяльності в майбутньому [3, с. 78].

У О.В. Белінської О.В. [6, с. 268] «фінансовий потенціал – це обсяг наявних фінансових ресурсів підприємства та прихованих його можливостей, за рахунок яких існує потенційна можливість збереження стійкості підприємства, підвищення його конкурентоспроможності, отримання наперед визначеного позитивного фінансового результату, що може бути реалізованим внаслідок управлінського впливу з метою досягнення певного наперед визначеного рівня розвитку підприємства як на певний момент часу, так і у перспективі».

Г.В. Корнійчук [1, с. 47] стверджує, що «обов'язковою якісною характеристикою фінансового потенціалу є спроможність генерувати певні обсяги грошових потоків, за рахунок яких формуються власні фінансові ресурси. А це передбачає спроможність накопичувати й ефективно розподіляти фінансові ресурси між конкуруючими напрямками їх використання».

Сутність фінансового потенціалу полягає насамперед не так у наявності фінансових ресурсів у конкретний проміжок часу, як у здатності підприємства формувати та відтворювати необхідні активи у повному обсязі з мінімальними витратами та у стислі терміни [5].

Але, на нашу думку, саме наявність фінансових ресурсів є передумовою їх вкладення в активи задля безперебійного здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства.

Г.В. Кучер [4, с. 51] трактує фінансовий потенціал як вартісну категорію (дає змогу виміряти в абсолютних обсягах та визначити у відносних показниках наявні фінансові активи економічних суб'єктів) і фінансову категорію (відносини, пов'язані із формуванням, розподілом та перерозподілом, використанням, накопиченням та примноженням фінансових активів, впливають на фінансовий стан, фінансову стійкість та визначають можливості процесу відтворення для забезпечення економічного зростання).

Так, А.Є. Громова [3, с. 75] визначає його як здатність до раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів, що перебувають у його розпорядженні, а також можливості до нарощення у разі необхідності обсягів цих ресурсів.

Н.М. Левченко [7, с. 116] під фінансовим потенціалом підприємства розуміє «сукупність можливостей підприємства, які визначаються наявністю і організацією використання фінансових ресурсів та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення економічного розвитку підприємства на перспективу».

Аналогічний підхід – у О.С. Хринюк О.С. [5]: «Фінансовий потенціал підприємства – це

сукупність наявних і потенційних можливостей підприємства щодо мобілізації та нарощення їхнього обсягу і трансформації їх в інші фактори виробництва відповідно до потреби з метою досягнення стратегічних та тактичних цілей підприємства».

Р.О. Толпежников [2, с. 282] вважає, що «поняття «фінансовий потенціал» можна ототожнювати із такими параметрами, як потенційні фінансові показники (прибутковість, ліквідність, платоспроможність), потенційні інвестиційні можливості... Процес управління фінансовим потенціалом підприємства є інтегрованим набором управлінських функцій, основними з яких є планування, організація, практичне керівництво та контроль за досягненням результатів з подальшим коригуванням в разі необхідності. Управління фінансовим потенціалом підприємства нерозривно пов'язане із затвердженими стратегічними цілями господарюючого суб'єкта, доступу на ринки капіталу і якістю системи менеджменту».

Роль та значення фінансового потенціалу як інструмента і важеля оцінки і регулювання діяльності підприємства розкривають його функції (рис. 1).

Таким чином, узагальнюючи теоретичні підходи до сутності поняття «фінансовий потенціал підприємства», слід відзначити, що фінансовий потенціал є невід'ємним складником загального потенціалу підприємства, що включає в себе не лише фінансові ресурси, але і здатність підприємства до ефективного та раціонального їх використання, наявні і потенційні можливості нарощення їхнього обсягу з метою досягнення стратегічних цілей підприємства шляхом ефективних управлінських рішень у сфері фінансів.

На процес формування й ефективного використання фінансового потенціалу підприємства впливають зміни, що відбуваються в економічному середовищі, тому виникає необхідність під час прийняття управлінських рішень враховувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на цей процес, особливо це стосується важливої для економіки країни галузі – сільського господарства.

Сільське господарство займає вагомe місце в економіці регіонів України, забезпечує 11,8% ВВП країни (в 2016 р.), і ця частка динамічно зростає, що засвідчує конкурентні переваги сільськогосподарського виробництва та аграрної галузі в забезпеченні продовольчої і національної безпеки України.

Ресурсний потенціал сільського господарства України, в основі якого знаходяться висо-

Рис. 1. Функції фінансового потенціалу підприємства [4, с. 50]

копродуктивні землі сільськогосподарського призначення та сприятливі агрокліматичні умови, вказує на невикористані можливості для подальшого розвитку аграрного сектору через збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, внеску галузі в підвищення рівня продовольчої та енергетичної безпеки, зростання експортного потенціалу держави.

Втрата агросферою значної частини матеріального ресурсного потенціалу (основних та оборотних фондів) – наслідок досі неподоланої трансформаційної кризи, а нестійка динаміка відбудови інвестиційної активності актуалізує питання об'єктивної оцінки перспектив розвитку аграрної галузі [8, с. 12].

Найважливішою характеристикою перспективної національної моделі розвитку в умовах глобалізації буде не підпорядкування національної економіки глобальним економічним процесам, а активне використання позитивів глобальної економіки для оптимізації умов національного економічного розвитку. Це передбачає не зменшення, а зростання економічної ролі держави як гаранта дотримання вищезазначеної умови й організатора та регулятора накопичення критично необхідних ресурсів для ефективного національного саморозвитку. Замість постановки амбітних цілей, не підкріплених достатніми ресурсами розвитку (що простежується практично у всіх сучасних національних програмах), необхідно поставити в центр полі-

тики саме цілеспрямоване формування фінансових ресурсів розвитку, адаптування до них відповідних тактичних цілей і завдань як усередині країни, так і в міжнародній економічній сфері. [9, с. 23–29].

Отже, в умовах швидко мінливого ринкового середовища в Україні перед підприємствами аграрного сектору постають проблеми формування та ефективного використання наявних ресурсів, пошуку резервів підвищення прибутковості діяльності, пов'язані зі специфічними галузевими особливостями (залежність сільськогосподарського виробництва від природних умов, сезонність виробництва, визначення реального фінансового результату в кінці фінансового року), що вимагає ефективного механізму управління фінансовим потенціалом, опираючись на стратегію розвитку аграрних підприємств на перспективу.

Фактори внутрішнього та зовнішнього середовища чинять безпосередній вплив на формування фінансового потенціалу аграрних підприємств (рис. 2).

Фінансова політика аграрного підприємства має бути спрямована на досягнення довгострокових і короткострокових завдань із поєднанням стратегічних і тактичних цілей підприємницької діяльності та створення раціональної системи управління фінансовим потенціалом.

Фінансовий стан аграрного підприємства насамперед визначається його прибутковістю,

Рис. 2. Фактори внутрішнього і зовнішнього середовища впливу на формування фінансового потенціалу аграрних підприємств

(складено автором)

що в останні роки демонструє позитивні тенденції. Так, впродовж 2014–2016 рр. сума чистого прибутку сільськогосподарських підприємств України збільшилася в 4,2 раза (з 21 413,4 млн. грн. у 2014 р. до 89 330,8 млн. грн. у 2016 р.), відповідно збільшилась і частка сільськогосподарських підприємств України, що отримали чистий прибуток (88,3%), тоді як збиткових підприємств – 11,7% (проти 15,3% в 2014 р.). Сума чистого прибутку, отриманого прибутковими підприємствами за аналізований період, зросла в 1,9 раза, а сума чистого збитку, отриманого збитковими підприємствами, скоротилася в 2,3 раза.

Найбільш негативно впливають на формування фінансового потенціалу аграрних підприємств фактори зовнішнього середовища, такі як макроекономічні чинники (інфляційні процеси, девальвація гривні тощо), несприятливий інвестиційний клімат галузі сільського господарства для іноземних інвестицій.

Незначна питома вага прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор (впродовж 2013–2016 рр. залишається на рівні 1,3%) підтверджує зменшення фінансового потенціалу розвитку галузі та погіршення її позицій у макроекономічних пропорціях [10].

Фінансовий ринок залишається найслабшою сферою фінансових відносин у фінансовій системі України, що негативно позначається на формуванні фінансового потенціалу аграрних підприємств.

Основними причинами низької активності залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво з позиції позичальника залишаються нестабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств; відсутність ліквідної застави в позичальників, а з позиції кредитора – високі відсоткові ставки, наявність обмеженої кількості кредитних програм для малого і середнього бізнесу, неврахування специфіки галузі, низький рівень капіталізації, втрата ліквідності банківської системи; операційні ризики банків під час співпраці з підприємствами аграрної сфери [11, с. 113]. На думку авторів, «практичне розв'язання проблем кредитного забезпечення підприємницької діяльності підприємств аграрної сфери економіки на перспективу потребує нових підходів щодо вдосконалення механізмів банківського кредитування та через розширення діяльності небанківських фінансово-кредитних установ, сприятиме посиленню конкуренції між кредитними установами та розширить доступ до кредитних ресурсів усіх без винятку підприємницьких структур, які потребують фінансової підтримки [11, с. 98].

Сучасна бюджетна фінансова підтримка аграрного сектору характеризується наявністю низки проблем, що стосуються, зокрема, непрозорості механізмів розподілу та недоступності одержання бюджетних коштів для значної частини сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, майже усіх дрібно-

варних господарств населення; неефективного використання вкладених бюджетних коштів; недосконалості механізмів отримання і розподілу бюджетних коштів і порушення бюджетної дисципліни під час їх використання, що приводить до недовикористання виділених бюджетних коштів [12, с. 60–63].

Водночас щорічне збільшення обсягів державної фінансової підтримки ще не досягло того мінімального рівня, який необхідний для здійснення розвитку цієї галузі (в країнах ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, а в Україні – лише 1–1,5%).

В умовах економічної нестабільності, інфляційних процесів, зміни напрямів фінансової політики щодо сільськогосподарського виробництва її надання має носити стабільний та прогнозований характер для аграріїв з метою сприяння ефективному управлінню фінансовим потенціалом.

У Державному бюджеті 2017–2018 рр. дещо покращилася ситуація з розподілом видатків держави щодо аграрного сектору економіки в бік зростання їх обсягів: проектом Держбюджету на 2018 рік загалом на потреби Міністерства аграрної політики і продовольства України та галузі сільського господарства уряд виділив 13,4 млрд грн (із яких 6,3 млрд грн.) – пряма підтримка сектору, що в 3,6 раза більше проти минулого року (3,761 млрд грн.) [13].

Стратегічними орієнтирами посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств слід виокремлювати фінансову безпеку, забезпечення якої досягається шляхом контролю діяльності, планування грошових потоків, збільшення прибутковості діяльності; фінансову незалежність у контексті стимулювання фінансової грамотності господарюючих суб'єктів, співпраці із надійними партнерами та фінансової стабільності, досягнення якої буде можливим завдяки нівелюванню ймовірності банкрутства, страхуванню фінансових ризиків і управлінню кредиторською та дебіторською заборгованостями. Своєчасна та комплексна реалізація заходів сприятиме посиленню фінансового потенціалу, покращенню інвестиційної привабливості підприємств галузі і створюватиме умови для ефективного розвитку господарюючих суб'єктів [14].

Сталий розвиток аграрного сектору економіки України значною мірою залежить від ефективності управління фінансовим потенціалом окремого аграрного підприємства та заходів аграрної політики із забезпечення її рівня. Тому в основі державної фінансової політики України на перспективу мають бути заходи створення сприятливого зовнішнього середовища як основи ефективного механізму управління фінансовим потенціалом та забезпечення конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, економічного розвитку підприємств аграрного сектору і зростання ролі держави в цьому процесі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Корнійчук Г.В. Характеристика фінансового потенціалу підприємства як економічної категорії / Г.В. Корнійчук Г.В. // Економіка АПК. 2016. № 11. С. 44–48.
2. Толпежников Р.О. Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства / Р.О. Толпежников // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип 2. том 1. С. 277–282.
3. Громова А.Є. Фінансовий потенціал, як основа формування прибутку підприємства / А.Є. Громова // Економіка та управління підприємствами. 2017. Вип. 5. С. 75–78.
4. Галина В. Кучер Фінансовий потенціал як економічна категорія / Галина В. Кучер // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9(159). С. 46–52.
5. Хринюк О.С., Бова В.Л. Сутність фінансового потенціалу підприємства / О.С. Хринюк, В.Л. Бова // Актуальні проблеми економіки та управління. 2017. № 11.
6. Белінська О.В. Сутність фінансового потенціалу підприємства / О.В. Белінська // Вісник Хмельницького національного університету. 2012. № 4. Т. 3. С. 267–271.
7. Левченко Н. М. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики / Н.М. Левченко // Інвестиції: практика та досвід. -2012. № 2. С. 114–117.
8. Пасхавер Б.Й. Агросфера: тенденції і перспективи розвитку / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. 2015. № 9. С. 5–14.
9. Кирилов Ю.Є. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов // Економіка АПК. 2016. № 5. С. 23–29.
10. Сільське господарство України. Статистичний щорічник України. Державна служба статистики. Київ. 2016.
11. Вдовенко Л.О. Черненко О.С. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері / Л.О. Вдовенко, О.С. Черненко. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 252 с.
12. Леонтович С.П. Напрями удосконалення бюджетної фінансової підтримки розвитку аграрного сектора економіки України / С.П. Леонтович // Економіка та держава. 2010. № 7. С. 60–63.
13. URL: <http://minagro.gov.ua/uk/>
14. Танклевська Н.С. Стратегічні орієнтири посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств / Н.С. Танклевська, В.О. Мірошніченко // Фінансовий простір. 2017. № 2(26). С. 53–58.